

4-1-1988

หนังสือหายากภาษาไทยส่วนพระองค์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ในห้องกรมพระจันทบุรีนฤนาถ หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปราณี อิศรางกูร ณ อยุธยา

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/arj>

 Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

อิสรางกูร ณ อยุธยา, ปราณี (1988) "หนังสือหายากภาษาไทยส่วนพระองค์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ในห้องกรมพระจันทบุรีนฤนาถ หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย," *วารสารวิทยบริการ Academic Resources Journal*: Vol. 10: No. 1, Article 5.

DOI: 10.58837/CHULA.ARJ.10.1.5

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/arj/vol10/iss1/5>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in *วารสารวิทยบริการ Academic Resources Journal* by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

Abstract

**Thai Rare Books of H.R.H. Krom Phra
Chandhaburinarünath in His Memorial Collection at
the Central Library, Academic Resource Center,
Chulalongkorn University**

Prangtip Isarangura

Rare books are kinds of publications determined for advanced research purposes and not to be easily found in the general libraries. This article touches upon the Thai rare books in Krom Phra Chandhaburinarünath Room which is a memorial collection, and most of the books kept there are come from his private collection. Subjects, types and nature, publication area, and price estimating of these rare books are respectively discussed.

หนังสือหายากภาษาไทยส่วนพระองค์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ในห้องกรมพระจันทบุรีนฤนาถ หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปรางทิพย์ อิศรางกูร ณ อยุธยา*

หนังสือเป็นเครื่องสร้างเสริมปัญญา ที่นักปราชญ์ทั้งหลายได้พยายามถ่ายทอดเรื่องราวความรู้ ความคิด และประสบการณ์ต่าง ๆ ลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แม้ว่าเวลาจะล่วงไปนานจนอาจทำให้สิ่งบันทึกอยู่ไม่ทันสมัยสำหรับชีวิตประจำวัน แต่คุณค่าของหนังสือก็ยังคงมีอยู่ไม่สูญสิ้น โดยทำหน้าที่เสมือนเป็นผู้รักษาอดีตไว้อย่างมั่นคง ไม่ผิดพลาดสับสนเหมือนความทรงจำของมนุษย์ซึ่งมักกร่อนไปตามอายุขัย และเมื่อเวลาผ่านไปหนังสือบางเล่มอาจเพิ่มค่าสูงขึ้น เพราะกลายเป็นหนังสือหายากที่นอกจากจะเป็นแหล่งรวบรวมความรู้แล้ว ยังเก็บบรรยากาศในอดีตไว้อีกด้วย แม้แต่ลักษณะของหนังสือไม่ว่าจะเป็นตัวพิมพ์ ภาพประกอบ การออกแบบรูปเล่ม ศิลปะที่ใช้ตกแต่ง ตลอดจนความประณีตสวยงามก็มีคุณค่าในอันที่จะสะท้อนให้เห็นถึงวิวัฒนาการและความนิยมในการจัดทำหนังสือแต่ละสมัย ทั้งยังมีส่วนสำคัญต่อราคาของหนังสือเหล่านั้นด้วย

หนังสือหายาก เป็นหนังสือเพื่อการค้นคว้าวิจัยขั้นสูง ที่ผู้ต้องการใช้ค้นคว้าไม่สามารถหาได้โดยง่ายในห้องสมุดทั่วไป (อัมพร ทิชะระ 2524 : 1) จึงมีผู้เห็นความสำคัญในเรื่องของห้องสมุดหนังสือหายาก โดยจัดห้องสมุดหนังสือหายากหรือรวบรวมหนังสือหายากไว้เป็นส่วนหนึ่งของห้องสมุด ซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายในยุโรปเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 17 และ 18 หนังสือที่รวบรวม

รวมไว้นี้ภายหลังมักตกทอดมาเป็นห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่สำคัญหรือหอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดหนังสือหายากบางแห่งจัดไว้ในลักษณะของห้องสมุดอนุสรณ์ (Memorial Collection) ซึ่งเป็นห้องสมุดที่จัดให้แก่บุคคลสำคัญต่าง ๆ ในลักษณะกึ่งพิพิธภัณฑน์ มีวัสดุอันอันเป็นสมบัติของบุคคลเหล่านั้นรวมไว้กับหนังสือและเอกสารด้วย

สำหรับห้องกรมพระจันทบุรีนฤนาถของหอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นห้องสมุดหนังสือหายากที่จัดเป็นห้องสมุดอนุสรณ์แห่งหนึ่ง โดยการอุทิศหนังสือส่วนพระองค์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถจากพระโอรสและพระธิดาของพระองค์ท่านเมื่อ พ.ศ. 2490 จำนวนกว่า 5,000 เล่ม ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ แต่ที่นำมาวิจัยเพื่อประเมินคุณค่าหนังสือหายากในครั้งนั้นจำกัดเฉพาะหนังสือส่วนพระองค์ที่เป็นภาษาไทยเท่านั้น ซึ่งผลจากการวิจัยปรากฏว่า ในจำนวนหนังสือภาษาไทยส่วนพระองค์ทั้งหมด 1,108 เล่ม เป็นหนังสือหายากจำนวนทั้งสิ้น 969 เล่ม ดังนั้น ในบทความนี้จะได้กล่าวถึงเนื้อหาตามลำดับ คือ ประเภทและลักษณะแหล่งผลิต และการประเมินราคาของหนังสือดังกล่าว

* ปรางทิพย์ อิศรางกูร ณ อยุธยา, บรรณารักษ์ หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื้อหาของหนังสือหายากภาษาไทยส่วนพระองค์ ๑

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ทรงเป็นนักวิชาการผู้ใฝ่พระทัยในการอ่านเพื่อแสวงหาความรู้อย่างยิ่ง ดังที่พระยาโกมารกุลมนตรี เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ได้สดุดีพระเกียรติคุณไว้ในหนังสือ *กรมพระจันทบุรี (เมื่อดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพระคลัง)* (2514 : 30) ตอนหนึ่งว่า “พระองค์เป็นผู้ทรงแสวงหาความรู้อยู่เสมอ ทรงอ่านมาก...” โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านศาสนานั้น ทรงสนพระทัยศึกษาพระธรรมและภาษาบาลีจนเผลอสมากยกย่องว่า ทรงสามารถในภาษาบาลีถึงขั้นเปรียญ 5 ประโยค ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏผลการวิจัยเกี่ยวกับเนื้อหาของหนังสือหายากภาษาไทยส่วนพระองค์ว่า เป็นหนังสือทางด้านศาสนามากที่สุด จำนวนถึง 508 เล่ม รongลงมา ได้แก่ หนังสือทางด้านวรรณคดี ภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ ภาษาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ประยุกต์ ศิลปะและการบันเทิง วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ และเบ็ดเตล็ดตามลำดับ แต่ไม่ปรากฏว่ามีหนังสือทางด้านปรัชญา ซึ่งผลของการวิจัยเกี่ยวกับเนื้อหาของหนังสือหายากส่วนพระองค์นั้นอาจจะสรุปอย่างกว้าง ๆ ได้ว่ามีเนื้อหาหนักไปทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ประเภทและลักษณะหนังสือหายาก

สำหรับเกณฑ์ทั่วไปที่ใช้ประเมินค่าเกี่ยวกับประเภทและลักษณะของหนังสือหายากในการวิจัยครั้งนี้ ได้จากการศึกษาจากหนังสือ บทความวารสาร เทปบันทึกคำบรรยายประกอบการศึกษาวิชาห้องสมุดหนังสือหายากของผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านหนังสือหายาก และจาก

การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านดังกล่าว โดยแบ่งประเภทและลักษณะหนังสือหายากออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. หนังสือเก่าที่มีความสำคัญทางด้านประวัติการพิมพ์ อันประกอบด้วย หนังสือเก่าที่เป็นเอกสารปฐมภูมิต่างประวัติการพิมพ์ของไทย เอกสารตัวเขียน หนังสือที่พิมพ์จำนวนจำกัด และหนังสือฉบับพิมพ์ครั้งแรก ตลอดจนหนังสือที่พิมพ์จากแหล่งต้นฉบับสำคัญ ได้แก่ หอพระสมุดวชิรญาณ โบราณคดีสโมสร วรรณคดีสโมสร ราชบัณฑิตยสภา และกรมศิลปากร
2. หนังสือที่มีเนื้อหาเป็นที่กล่าวขวัญถึง (Reputations) อันประกอบด้วย หนังสือที่เป็นผลงานเพียงเรื่องเดียว หรือเป็นผลงานเพียงส่วนน้อยที่ต่างจากผลงานส่วนใหญ่ของนักเขียนนั้น พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ และหนังสือที่ได้รับรางวัลหรือชนะการประกวด
3. หนังสือเก่าที่มีสภาพรูปเล่มสมบูรณ์ หรือมีสภาพรูปเล่มสวยงาม อันประกอบด้วยหนังสือเก่าที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน โดยมีสภาพรูปเล่มเหมือนเมื่อแรกพิมพ์ หนังสือที่ใช้วัสดุมีค่า จัดทำอย่างประณีตบรรจง หนังสือที่มีภาพประกอบมีคุณค่า และหนังสือที่มีขนาดและรูปเล่มต่างไปจากธรรมดา
4. หนังสือที่มีประวัติการครอบครอง (Provenance) อันประกอบด้วย หนังสือที่มีภาพหรือลายมือผู้แต่งอยู่ในเล่ม หนังสือที่มีบรรณสิทธิ์ (Bookplate) หนังสือฉบับที่มีลายมือชื่อ หรือข้อความที่เจ้าของเดิมเขียนไว้ และหนังสือที่มีเอกสารต้นฉบับตัวเขียนหรือตัวพิมพ์ บันทึกข้อความต่าง ๆ และสิ่งพิมพ์ที่มีอายุสั้น (Printed Ephemera) ปะ คั่น สอดแทรก อยู่ในเล่ม

กรมพระจันทบุรีนฤนาถ
กรมพระจันทบุรีนฤนาถ

บรรณสิทธิ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เป็นลายเซ็นพระนาม “กิตติยาภรณ์วรลักษณ”

จากการวิจัยหนังสือหายากภาษาไทยส่วนพระองค์
ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ
ปรากฏว่า เป็นหนังสือหายากที่มีความเด่นอย่างยิ่งทาง
ด้านประวัติการครอบครอง ด้วยหนังสือจำนวนมากเป็น
หนังสือที่มีบรรณสิทธิ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
พระจันทบุรีนฤนาถ ซึ่งในวงการหนังสือหายากตีราคา
บรรณสิทธิ์นี้ไว้สูง บางเล่มมีลายพระหัตถ์ขององค์ผู้
เป็นเจ้าของ บางเล่มมีลายมือของผู้เขียนและบางเล่มมี
ลายมือเจ้าของเดิมที่เขียนข้อความถวายหนังสือนั้น ๆ
ต่อเสด็จในกรม ฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีส่วนแสดงถึงความ
สัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจในการอ่านและ

การเขียนหนังสือสมัยนั้นทั้งสิ้น สำหรับนักเขียนและ
นักวิชาการสำคัญที่ปรากฏลายพระหัตถ์และลายมือใน
หนังสือส่วนพระองค์นี้หลายเล่ม ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรม
พระนราธิปพงศ์ประพันธ์ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
และขุนวิจิตรมาตรา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเอกสารต่างๆ
ปะ คั่ง หรือสอดแทรกอยู่ภายในเล่ม ซึ่งทำให้หนังสือ
ที่มีคุณค่าในเนื้อหาอยู่แล้วนั้น มีบรรยากาศและเรื่อง
ราวในอดีตแทรกเพิ่มขึ้นมา เป็นการเพิ่มคุณค่าของ
หนังสือนั้นให้สูงขึ้นกว่าเดิม

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ โยงกิจวิวัฒน์
ไพฑูริย์
รศ. โยงกิจ วิวัฒน์
วันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

ลายพระราชหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้พระราชทาน
ไว้ในหนังสือเรื่อง พระนลคำหลวง เล่มหนึ่ง

มาจดไม่เสร็จของใบเสนอพิมพ์ที่กรมศิลปากร
 พฤศจิกายน ๑๔ ธันวาคม ๒๕๒๖

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
 ส. ๒๕๒๖

จันทกumar ชำคก

พระเจ้าพี่นางเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ

ทรงแปล

พระพุทธศักราช ๒๕๒๖

ลายพระหัตถ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ

นอกจากหนังสือหายากภาษาไทยส่วนพระองค์ ๆ จะมีความเด่นทางด้านประวัติการครอบครองแล้ว ยังมี ความสำคัญทางด้านประวัติการพิมพ์อีกด้วย ทั้งนี้เนื่อง จากเป็นหนังสือที่พิมพ์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 อันเป็นยุค แรก ๆ ของการพิมพ์ไทย เรื่อยมาถึงสมัยที่การพิมพ์ ไทยรุ่งเรืองในรัชกาลที่ 6 จนถึงสมัยที่กิจการพิมพ์ ชบเซาเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงครามโลก ครั้งที่ 1 ในรัชกาลที่ 7 ทำให้เห็นวิวัฒนาการเกี่ยวกับ การจัดทำหนังสือมาเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นตัวพิมพ์ ภาพประกอบ แบบศิลปะที่ใช้ตลอดจนแหล่งพิมพ์ที่

สำคัญ ในการศึกษาถึงเรื่องประวัติการพิมพ์หนังสือ หายากภาษาไทยส่วนพระองค์นี้ มีข้อสังเกตเกี่ยวกับ โอกาสที่จัดพิมพ์หนังสือบางประการคือ เป็นหนังสือที่ พิมพ์ในงานศพ ทั้งงานฌาปนกิจและการบำเพ็ญกุศล เนื่องด้วยศพมากที่สุด รองลงมาเป็นหนังสือที่พิมพ์ใน งานมงคล และน้อยที่สุดเป็นหนังสือพิมพ์ในงาน พระราชพิธีต่างๆ ส่วนหนังสือที่พิมพ์จากแหล่งต้นฉบับ สำคัญนั้น เป็นหนังสือที่มีต้นฉบับจากหอพระสมุด วชิรญาณมากที่สุด รองลงมาได้แก่ โบราณคดีสโมสร และราชบัณฑิตยสภาตามลำดับ

ตราแหล่งต้นฉบับสำคัญต่าง ๆ

ตราหอพระสมุดวชิรญาณ

ตราราชบัณฑิตยสภา

ตราพระคเณศวร์
ของวรรณคดีสโมสรและกรม
ศิลปากร

ตรามังกรคาบแก้ว
ของโบราณคดีสโมสร

สำหรับต้นฉบับตัวเขียนและต้นฉบับตัวพิมพ์ก็มีแทรกปนอยู่ด้วยจำนวน 26 เล่ม เป็นต้นฉบับตัวเขียน 11 เล่ม และต้นฉบับตัวพิมพ์ 15 เล่ม ซึ่งในจำนวน 26 เล่มนี้เป็นต้นฉบับทางศาสนา ถึง 15 เล่ม

ในเรื่องความสมบูรณ์ ความประณีตสวยงามนั้น หนังสือหายากภาษาไทยส่วนพระองค์ฯ มีมากเป็นอันดับรองมา นอกจากความประณีตสวยงามในการออกแบบการเย็บเล่มแล้ว ภาพประกอบที่มีอยู่ในหนังสือเหล่านั้นยังเป็นภาพประกอบที่มีคุณค่าหายากอีกด้วย คือมีทั้งภาษาเขียนของจิตรกรผู้มีชื่อเสียง ภาพฝีพระหัตถ์ ภาพของพระบรมวงศ์ ราชินิกุล และบุคคลสำคัญต่าง ๆ ในสมัยนั้นเป็นจำนวนมาก

หนังสือหายากภาษาไทยส่วนพระองค์ฯ ประเภทที่มีน้อยที่สุดได้แก่ ประเภทที่มีเนื้อหาเป็นทักกล่าวขวัญ

ถึงมีเพียง 46 เล่มเท่านั้น ใน 46 เล่มนี้เป็นพระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ คือเรื่อง *จันทกุมารชาดก* 37 เล่ม นอกนั้นเป็นหนังสือที่เป็นผลงานเพียงเรื่องเดียวหรือผลงานเพียงส่วนน้อยที่แตกต่างไปจากผลงานส่วนใหญ่ 6 เล่ม คือ *บทแอ้วเรื่องนิทานนายคำสอน วงศ์เทวราช พระนลคำหลวง มัทนพาธา* และ *ตำนานของชาติยัม* ส่วนหนังสือที่ได้รับรางวัลหรือชนะการประกวดมี 3 เล่ม ได้แก่ *หลักไทยและเรียงความเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 5* ของนักเรียนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แหล่งผลิตหนังสือหายาก

ในการวิจัยถึงแหล่งผลิตหนังสือหายากภาษาไทยส่วนพระองค์ฯ นี้ ได้แบ่งระยะเวลาการพิมพ์ออกเป็น 3 ช่วง ซึ่งกินเวลาช่วงละประมาณ 20 ปี ตั้งแต่สมัย

เริ่มแรกการพิมพ์ของไทยจนการพิมพ์เจริญสูงสุดและ
ชบเซาลงในระยะสุดท้ายที่ทำการวิจัย ดังนี้

ช่วงแรก ระหว่าง พ.ศ. 2421 ถึง พ.ศ. 2440*

ช่วงที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2441 ถึง พ.ศ. 2460

ช่วงที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2461 ถึง พ.ศ. 2474

ผลการวิจัยในเรื่องแหล่งผลิตหนังสือหายากภาษา
ไทยส่วนพระองค์ฯ นี้ ปรากฏว่าในช่วงแรก โรงพิมพ์ที่
ผลิตหนังสือมากที่สุด คือ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
รองลงมาได้แก่โรงพิมพ์ปลัดเล โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ
โรงพิมพ์ศึกษาพิมพ์การ โรงพิมพ์ไทย โรงพิมพ์กรม-
ไปรษณีย์โทรเลข โรงพิมพ์สยามยูนิเวอร์ซิตี และ
โรงพิมพ์ครุสมิทตามลำดับ

ช่วงที่ 2 โรงพิมพ์ที่ผลิตหนังสือจำนวนมากที่สุด
คือ โรงพิมพ์ไทย รองลงมาได้แก่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ
โรงพิมพ์พิศาลบรรณินี โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
โรงพิมพ์โสภณทิพรพรรณานกร โรงพิมพ์กองละหุโทษ
โรงพิมพ์อักษรนิติ โรงพิมพ์ศิริเจริญ โรงพิมพ์สรรพ-
กิตยชนานกร โรงพิมพ์สามมิตร โรงพิมพ์หลวง โรงพิมพ์
ธรรมานุกูล โรงพิมพ์เจริญผล โรงพิมพ์บางกอก
ประสิทธิการ และโรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ไทยตามลำดับ

ช่วงที่ 3 โรงพิมพ์ที่ผลิตหนังสือจำนวนมากที่สุด
คือ โรงพิมพ์โสภณทิพรพรรณานกร รองลงมาได้แก่
โรงพิมพ์พาณิชย์สุภผล โรงพิมพ์ไท โรงพิมพ์พระจันทร์
โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ โรงพิมพ์ไทย โรงพิมพ์พาณิช
สรรพาคม โรงพิมพ์อักษรนิติ โรงพิมพ์พิศาลบรรณินี
โรงพิมพ์ไทยเชษม โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
โรงพิมพ์ศรีหงส์ โรงพิมพ์อักษรศรีสมิต โรงพิมพ์
กรุงเทพฯ เติลเมล์ โรงพิมพ์จันทร์ทะนงผลิน โรงพิมพ์
เติลเมล์ โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ไทย โรงพิมพ์กิมหลิ-
หงวน โรงพิมพ์วันโนสยามวารศัพท์ โรงพิมพ์เจริญผล

โรงพิมพ์ตงฮ่วงปอ โรงพิมพ์กองละหุโทษ โรงพิมพ์
วัดเทพสิรินทร์ และโรงพิมพ์ศรีกรุง ตามลำดับ

ทั้ง 3 ช่วงเวลาที่กล่าวมานี้ปรากฏว่า ในแต่ละ
ช่วงมีหนังสือที่ไม่แจ้งโรงพิมพ์อยู่เป็นจำนวนมาก โดย
เฉพาะช่วงแรกมีถึง ร้อยละ 72.41 ของหนังสือที่พิมพ์
ทั้งหมดในช่วงนั้น แต่ปริมาณหนังสือที่ไม่แจ้งโรงพิมพ์
ลดลงในช่วงต่อมา และน้อยที่สุดในช่วงที่ 3 ซึ่งเหลือ
เพียงร้อยละ 11.85 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความนิยมที่จะแจ้ง
แหล่งผลิตเพิ่มมากขึ้น

อนึ่ง จากการวิจัยถึงแหล่งผลิตหนังสือหายาก
ภาษาไทยส่วนพระองค์ฯ ที่จัดทำอย่างประณีตสวยงาม
จำนวนมากที่สุด คือ โรงพิมพ์โสภณทิพรพรรณานกร
รองลงมาได้แก่ โรงพิมพ์พาณิชย์สุภผล โรงพิมพ์ไท
โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ โรงพิมพ์ไทย โรงพิมพ์พิศาล-
บรรณินี โรงพิมพ์พาณิชย์สรรพาคม โรงพิมพ์อักษรนิติ
โรงพิมพ์พระจันทร์ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
โรงพิมพ์กรุงเทพฯ เติลเมล์ โรงพิมพ์อักษรศรีสมิต
โรงพิมพ์ศิริเจริญ และโรงพิมพ์สรรพกิตยชนานกร ตาม
ลำดับ อย่างไรก็ตาม ยังมีหนังสือหายากภาษาไทยส่วน
พระองค์ฯ ที่จัดทำอย่างประณีตส่วนงานอีกจำนวนหนึ่ง
ที่ไม่แจ้งโรงพิมพ์อีกด้วย

การประเมินราคา

การประเมินราคา เป็นการกะประมาณเพื่อให้
ทราบราคาหนังสือ โดยปกติหนังสือทุกๆ ไปที่ได้รับ
บริจาค เช่น ตำราเรียนที่ยังใช้ศึกษาอยู่จะมีราคาลดลง
ประมาณร้อยละ 20-40 ส่วนนวนนิยายสารคดี และ
วารสารใหม่ จะมีราคาลดลงประมาณร้อยละ 50 (อัมพร
ทีชะระ 2524 : 60) ซึ่งแตกต่างจากหนังสือหายากอัน
เป็นหนังสือที่มีคุณค่าต่อการวิจัยชั้นสูง ซึ่งไม่สามารถ
ซื้อขายหรือค้นคว้าจากห้องสมุดทั่วไปได้ ทั้งยังมีคุณ-

* รวมทั้งพิมพ์ใน พ.ศ. 2408 และ พ.ศ. 2415 ซึ่งมีอยู่จำนวน 2 เล่มด้วย

สมบัติอื่น ๆ หนึ่งที่ได้อีกแล้วไว้ในตอนต้นเช่น เป็นเอกสาร
ปฐมภูมิทางด้านประวัติศาสตร์การพิมพ์ของไทย มีสภาพ
รูปเล่มสวยงาม จัดทำอย่างประณีตบรรจง มีภาพประ-
กอบที่สำคัญ หรือมีประวัติการครอบครองที่น่าสนใจ
เป็นต้น คุณสมบัติเหล่านี้ทำให้หนังสือหายากมีคุณค่า
สูงขึ้นนอกเหนือไปจากเนื้อหา ฉะนั้น การประเมินราคา
หนังสือหายากจึงเป็นการประเมินในกรณีพิเศษที่ไม่อาจ
ใช้การลดราคาในอัตราดังกล่าวมาประเมินได้

จากการศึกษาปรากฏว่า ยังไม่มีเกณฑ์ประเมิน
ราคาหนังสือหายากที่แน่นอน และเป็นเรื่องยากที่จะ
กำหนดให้แน่ชัดว่า หนังสือหายากประเภทหรือลักษณะ
ใดจะมีราคาเท่าใด เพราะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ
ได้แก่ ความหายากของหนังสือ ความต้องการเร่งด่วน
และเงินทุนของผู้ซื้อ ปัจจัยเหล่านี้ถ้ามีมากราคาก็จะ
สูงมากตามไปด้วย นอกจากนี้ ยังมีกรณีของ
หนังสือชุด หนังสือประเภทหนึ่งจะมีเนื้อหาสมบูรณ์ได้
ต่อเมื่อมีหนังสือครบทุกเล่ม ซึ่งมีผลทำให้หนังสือแต่ละ
เล่มในชุดมีราคาสูง เพราะเป็นที่ต้องการของผู้ซื้อ
สำหรับปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ทำให้ราคาหนังสือไม่
แน่นอนคือ การต่อรองราคาของผู้ซื้อ ซึ่งจะทำให้
ราคาสูงหรือต่ำต่างกันได้เป็นราย ๆ ไป

อย่างไรก็ตาม ยังมีเกณฑ์คร่าว ๆ ที่จะใช้เป็นข้อ
สังเกตในการพิจารณาประเมินราคาหนังสือหายากได้ดังนี้
คือ ในการประเมินราคานั้น ความสำคัญของเนื้อหาถือเป็น
สิ่งสำคัญที่สุด นอกจากเนื้อหาแล้วจะพิจารณาใน
เรื่องเหล่านี้ ได้แก่ ปีที่พิมพ์ซึ่งทำให้ทราบอายุ และ
ช่วงเวลาพิมพ์หนังสือ แหล่งที่มาของต้นฉบับต่าง ๆ
เช่น หอพระสมุดวชิรญาณ โบราณคดีสโมสร และ
ราชบัณฑิตยสถาน เพราะถือว่า หนังสือที่มาจากแหล่ง
ต้นฉบับเหล่านี้เป็นหนังสือดี ขาดไม่ขาดทุน ครั้งที่พิมพ์
ซึ่งถือว่าครั้งที่ 1 สำคัญที่สุด โอกาสที่พิมพ์ หลักฐาน

การครอบครองต่าง ๆ เช่น บรรณสิทธิ์ ลายมือผู้เป็น
เจ้าของ ลายมือผู้เขียน หรือลายมือผู้มอบให้ยังเป็น
ลายมือของผู้มีชื่อเสียงหรือบุคคลสำคัญก็จะทำให้ราคาสูง
มากขึ้น รวมทั้งเอกสาร บันทึกข้อความต่าง ๆ ที่สอด
แทรก ปะ คั่น อยู่ในเล่ม ซึ่งบางครั้งมีความสำคัญ
หรือมีคุณค่ามาก และเรื่องสุดท้ายคือ สภาพของหนังสือ
หนังสือที่มีสภาพดี เหมือนหรือใกล้เคียงกับสภาพเมื่อ
แรกพิมพ์ หรือจัดทำอย่างประณีตสวยงามจะมีราคาสูง
นอกจากนี้ หนังสือปกแข็งจะมีราคาสูงกว่าหนังสือ
ปกอ่อน และหนังสือที่พิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 6 อันเป็น
สมัยที่วรรณคดีไทยรุ่งเรือง มีหนังสือที่แต่งดีเป็นอันมาก
ทั้งยังมีกัณฑ์อย่างประณีตสวยงาม ก็จัดเป็นหนังสือ
ที่มีราคาสูงด้วยประเภทหนึ่ง

จากหลักเกณฑ์คร่าว ๆ นี้ ผู้วิจัยได้นำมาพิจารณา
ร่วมกับเกณฑ์ประเมินค่าหนังสือหายากแล้วสร้างเป็น
เกณฑ์เพิ่มราคาแก่หนังสือหายากลักษณะต่าง ๆ ตามแนว
เหตุผล โดยคิดเป็นอัตราร้อยละของราคาค้นของหนังสือ
หายากแต่ละเล่ม จำแนกเป็นลักษณะ ๆ ไป และใน
ขณะเดียวกันก็ได้กำหนดอัตราราคาเป็นร้อยละสำหรับ
ความเสียหายของหนังสือด้วย

สำหรับราคาค้นของหนังสือนั้น ได้จากการนำ
เอาปีที่ผลิตหนังสือลบออกจากปีปัจจุบัน ทั้งนี้ได้มาจากการ
สำรวจราคาจากแหล่งค้าหนังสือเก่าที่บริเวณท้อง
สนามหลวงด้านกระทรวงยุติธรรม และสวนจตุจักร
ด้วยวิธีนี้จะทำให้ได้ราคาค้นของหนังสือ ซึ่งจะแตกต่างกัน
ไปตามขนาดและลักษณะของหนังสือ

ผลจากการประเมินราคาหนังสือหายากภาษาไทย
ส่วนพระองค์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทบุรี
นฤนาถครั้งนี้ ปรากฏว่า หนังสือหายากภาษาไทยส่วน
พระองค์ทั้งหมดจำนวน 969 เล่ม คิดเป็นราคาประเมิน
130,146 บาท จากราคาประเมินนี้ เฉลี่ยแล้วหนังสือ
จะมีราคาเล่มละ 130 บาท

สำหรับราคาที่ได้นี้เป็นเพียงราคาประเมินในการวิจัยเท่านั้น มิใช่ราคาซื้อขายที่แน่นอนเพราะในตลาดค่าหนังสือเก่าที่เป็นหนังสือหายาก ราคาของหนังสือบางเล่มอาจสูงกว่าราคาประเมินได้หลายเท่า ส่วนเกณฑ์ที่ใช้ประเมินราคาก็เป็นเพียงการเสนอแนวทางสำหรับการประเมินราคาตามแนวเหตุผลที่ได้ศึกษามาเท่านั้น มิใช่การเสนอหลักเกณฑ์ตายตัว อย่างไรก็ตามการประเมินราคาหนังสือครั้งนี้ทำให้ได้ทราบราคาโดยประมาณของหนังสือหายากภาษาไทยส่วนพระองค์ ฯ อันอาจมีผลทำให้ได้ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพย์สิน

ห้องสมุดส่วนนี้ได้ตั้งขึ้น เพื่อดำเนินการอนุรักษ์อย่างถูกต้อง และนำไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการอย่างเต็มที่ต่อไป

(รายละเอียดเพิ่มเติม ติดตามอ่านได้จาก “การประเมินค่าหนังสือหายากภาษาไทยส่วนพระองค์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ในหอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาคศึกษาระดับอักษรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐)

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. *ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509*. พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบรอบ 50 ปี ของการสถาปนา วันที่ 26 มีนาคม พุทธศักราช 2510)
อัมพร ทีชะระ. *ห้องสมุดหนังสือหายาก*. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2524.

สัมภาษณ์

มานิตย์ อัครทรงศิริ. สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม 2527.
อำนาจ บันเหนงเพชร. สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2530.

โสตทัศนวัสดุ

ไพโรจน์ สุวรรณเสถียร. “หนังสือหายาก.” บรรยายที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 6 กุมภาพันธ์ 2530. (เทปตลับ) 2 ตลับ.
มานิตย์ อัครทรงศิริ. “เซ่งยัง.” บรรยายที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 7 สิงหาคม 2527. (เทปตลับ) 2 ตลับ.